

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11193435>

**TO'LOV TIZIMIDA MASOFADAN XIZMAT KO'RSATISH
TIZIMLARINING XALQARO STANDARTLARGA
MUVOFIQLASHTIRISHNING AHAMIYATI VA DOLZARBLIGI**

Bobojonov Dilshodbek Parda o'g'li,

O'zbekiston Respublikasi bank moliya akademiyasi magistri

***Annotatsiya:** Maqolada O'zbekiston markaziy banki to'lov tizimiga oid miyoriy xujjatlarni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirishda to'lov tizimida masofadan xizmat ko'rsatish tizimlarining mohiyati xususida so'z yuritiladi.*

***Kalit so'zlar:** to'lov tizimi, bank, naqd pul, jamg'arma, moliya, munosabat, ulush.*

***Abstract:** The article talks about the importance of remote service systems in the payment system in the harmonization of the documents related to the payment system of the Central Bank of Uzbekistan with international standards.*

***Keywords:** payment system, banking, cash, savings, finance, relationship, share.*

***Аннотация:** В статье говорится о значении систем дистанционного обслуживания в платежной системе при гармонизации документов платежной системы Центрального банка Узбекистана с международными стандартами.*

***Ключевые слова:** платежная система, банковское дело, денежные средства, сбережения, финансы, отношения, доля.*

Bank - mijozlarning (depozitorlarning) pul mablag'larini shartnomada belgilangan muddatda xavfsiz saqlash uchun dastlab tashkil etilgan moliya-kredit tashkiloti. Banklarning zamonaviy vazifalari ancha kengroqdir. Shunday qilib, bugungi

kunda bank tashkilotlari aholiga kreditlar berish (shu bilan birga qo'shimcha pul massasi shakllanadi), jismoniy shaxslar va tashkilotlar o'rtasida naqd pulsiz hisob-kitoblarni amalga oshirish va tegishli moliyaviy xizmatlarni ko'rsatish. Shu bilan birga, bunday kredit-moliya kompaniyalari sug'urta, savdo, ishlab chiqarish faoliyatini amalga oshirish huquqiga ega emas.

Keling, banklar va to'lov tizimlarini taqqoslaylik. Banklar ham, to'lov tizimlari ham litsenziya oladigan moliyaviy kompaniyalardir.

Litsenziyalar mamlakat milliy banki tomonidan beriladi. Banklar ko'plab xizmatlar turlari bo'yicha keng litsenziyalar oladi: ipoteka kreditlari, overdraftlar, biznes kreditlari, shuningdek faktoring, akkreditivlar, bank kafolatlari. To'lov tizimlarida "qisqa" litsenziyalar mavjud. Ya'ni, litsenziya bor, lekin u, masalan, mijozlarning pullaridan foydalanishni taqiqlaydi.

Umuman olganda, bankning an'anaviy biznesi kreditlash bo'lib, to'lov tizimlariga kredit berish yoki depozit qo'yish taqiqlanadi.

Pul harakati.

Banklar bir-biri bilan vakillik (LORO) hisobvaraqlarini ochish huquqiga ega.

To'lov tizimlari o'zlari uchun bank hisob raqamlarini ham ochadilar. Bu kompaniyaning ustav kapitali joylashtirilgan alohida hisob, mijozning hisobvaraqlari esa haqiqiy bank hisobvaraqlariga joylashtiriladi.

Ko'pgina banklar norezidentlar bilan bevosita ishlamaydi. Agar siz istalgan bankda hisob ochish uchun kelgan bo'lsangiz, ehtimol sizga rad javobi berilgan bo'lardi, ammo to'lov tizimi orqali pulingiz kerakli bank hisobiga tushishi mumkin.

Xodimlar.

Ko'pgina banklarda xodimlar ishlaydigan filiallar mavjud. Bank mijozlari bankirlar va menejerlar guruhiga ega bo'lishi mumkin, ular bilan muloqot qilish, do'stlashish va ba'zi muammolarni hal qilish mumkin. Banklar tashrif buyurish uchun ochiq bo'lgan haqiqiy ofislarga ega.

To'lov tizimida ish masofadan va onlayn tarzda amalga oshiriladi. Garchi ba'zi yirik to'lov tizimlarida siz bilan ishlaydigan menejerlar bo'lishi mumkin bo'lsa-da, ko'p

hollarda savollar tug'lsa, siz shunchaki qo'ng'iroq markaziga qo'ng'iroq qilishingiz yoki suhbatga ega bo'lasiz. Bunday kompaniyaning xodimlari Back Office deb nomlangan ofisda ishlaydi va u tashrif buyuruvchilar uchun yopiq.

Hujjatlarni topshirish.

Banklarda shaxsiy uchrashuv talab qilinadi. Endi pandemiya va karantin sharoitida ko'plab banklar to'liq "onlayn" xizmatlarni taqdim eta oladigan xizmatga kirishga harakat qilmoqda, ammo bu hali ham juda zaif.

To'lov tizimlarida hisoblarni faqat masofadan ochish mumkin. Hujjatlarni onlayn yuborasiz, hujjatlar skanerini yuklaysiz, pasportingiz bilan selfi olasiz.

Kartalar.

Bu erda hech qanday farq yo'q. Banklar ham, to'lov tizimlari ham kartalarni chiqaradi. Visa va MasterCard bilan shartnomalar tuzishga muvaffaq bo'lgan to'lov tizimlari ayniqsa ishonchli.

Xizmatlar.

Bankda siz to'liq xizmatlar to'plamini olasiz. Nafaqat to'lovlarni amalga oshirish, balki o'z mablag'laringizni investitsiya qilish, kredit berish, depozit qo'yish, overdraftlar va h.k.

To'lov tizimlari asosan to'lovlarni amalga oshirishga yordam beradi. Savdo kompaniyalari uchun oldi-sotdi operatsiyalari. Siz o'zingiz uchun bunday xizmatni o'rnatishingiz va valyutalarni almashtirishingiz mumkin.

Tariflar.

Tariflar kimga xizmat ko'rsatilishiga qarab belgilanadi. Mijozning xavf darajasi va daromadiga qarab. Qoidaga ko'ra, banklar norezidentlar uchun yuqori hisobvaraqlarga xizmat ko'rsatish stavkalariga ega bo'ladilar.

Omonatlarni kafolatlash fondi.

Bunday fond banklarda mavjud, chunki banklar u erda muntazam ravishda to'lovlarni amalga oshiradilar. Agar mamlakatda kimningdir bankida muammolar bo'lsa, unda jamg'arma jabrlanganlarga yordam va yordam beradi.

To'lov tizimlari fondga ishtirok etmaydi va investitsiyalarni amalga oshirmaydi. Va bu xavfli hudud. Chunki to'lov tizimlarining o'zi mijozlarning pullarini ushlab turmaydi; Agar ushbu bank bilan biror narsa yuz bersa, siz pul mablag'larini to'liq yo'qotish va omonatlarni qaytarmaslikka duch kelasiz.

Shuni tushunish kerakki, aslida siz to'lov tizimida ham, bankda ham hisob ochishingiz mumkin. Ammo bank hisobvarag'i bilan siz pulni tejash ustida ishlaysiz va to'lov tizimlari to'lovlar uchun qulaydir.

Ma'lumki, masofaviy bank xizmatlarini ko'rsatish turli bank operatsiyalarni masofadan amalga oshirish imkoniyatini beradigan xizmatlar kompleksidir. Buning uchun bank muassasasiga tashrif buyurmasdan turib kompyuter yoki mobil telefondan foydalanishi lozim.

Masofaviy texnologiyalar mijozga bank xizmatlaridan foydalanishda maksimal qulaylik va bank bilan ishlash jarayonida vaqt hamda moliyaviy xarajatlarni minimallashtirish imkonini beradi.

Masofadan xizmat ko'rsatish tizimi mijozlarga taqdim etilayotgan xizmatlarning xarakteriga ko'ra ikki turga bo'lish mumkin:

- informatsion;
- tranzaksion.

Informatsion banking mijozlarga moliyaviy ma'lumotlarni taqdim etishga yo'naltirilgan bo'lsa, tranzaksion banking moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishga imkoniyat yaratadi.

Masofaviy bank xizmatlarining asosiy tamoyili mijoz va bank o'rtasida turli axborotlarning masofadan almashinuvi hisoblanadi. Bunda bank tomonidan mazkur amaliyotning xavfsizligi ta'minlanadi.

Bank hisobvaraqlariga masofadan xizmat ko'rsatish tizimlarining turlari:

Bank-Mijoz – bu kompyuter orqali amalga oshiriladigan tizim bo'lib, bunda mijozning kompyuteriga maxsus dastur o'rnatiladi. Ushbu dastur kompyuterda barcha mijoz ma'lumotlarni saqlaydi (asosan to'lov hujjatlari va hisobvaraqlardan

ko'chirmalar). Bank va mijozning kompyuteri o'rtasida modem orqali to'g'ridan-to'g'ri aloqa amalga oshiriladi.

Internet-banking – bu mijozlarning depozit hisobvaraqlarini, jumladan bank kartalariga ochilgan hisobvaraqlarini, internet orqali boshqarish huquqini beruvchi tizimdir. Bu xizmat turi mijozning masofadan bank bilan bog'langan holda real vaqt davomida to'lovlarni o'tkazish uchun mo'ljallangan tizimdir. Foydalanuvchi tizimga veb-brauzer orqali qiradi. Internet-banking tizimi bankning veb-serverida joylashtiriladi. Foydalanuvchi bankning veb-saytida barcha o'z ma'lumotlari (to'lov hujjatlari va hisobvaraqlardan ko'chirmalar)ni ko'rib chiqish imkoniyatiga ega.

Internet-banking xizmati orqali mijoz o'z ish joyida yoki boshqa o'ziga qulay sharoitda:

- to'lovlarni o'tkazish;
- to'lov o'tishi bosqichlarini kuzatish;
- barcha hisobotlarni olish kabi amaliyotlaridan istalgan vaqtda foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Internet-banking orqali mijoz o'z ish joyidan internet orqali bank saytiga ulanib, o'z hisobraqamiga tushayotgan pullarni ko'rishi va pul o'tkazmalarini tayyorlab bankka uzatishi mumkin bo'ladi.

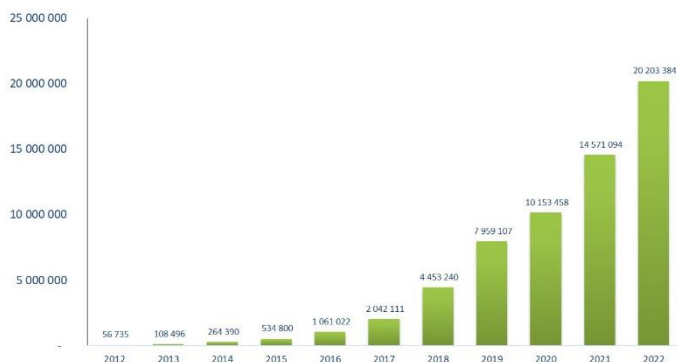
Mobil banking tizimi internet-banking texnologiyasi asosida yaratiladi.

SMS-banking – bu bank mijozlarga ularning depozit hisobvaraqlaridagi hamda bank kartalariga ochilgan hisobvaraqlaridagi operatsiyalar haqida SMS ko'rinishdagi ma'lumotlarni olish tizimidir. Hisobvarag'idan ma'lumot olish uchun mijoz bankning maxsus telefon raqamiga belgilangan SMS-so'rovni yuborish kerak.

Mijoz uchun SMS-banking xizmati quyidagi amallarni bajarish imkoniyatlarini beriladi:

- hisobvarag'iga kelib tushgan mablag'lar;
- hisobvarag'idan qilingan xarajatlar;
- hisobvaraqlar balansi;
- kun davomida o'tkazilgan bank operatsiyalari haqida operativ ma'lumot olish.

Masofadan bank xizmatlarini ko'rsatuvchi tizimlardan foydalanuvchilarning soni
1 yanvar holatiga

Bugungi kunda aholi tijorat banklarining mobil ilova dasturlari orqali real vaqt rejimida kartadan kartaga pul o'tkazish (P2P) operatsiyalarini bajarish, soliq, byudjet, kommunal va boshqa to'lovlarni amalga oshirish, mikroqarz olish va kreditlarni so'ndirish, onlayn omonatlarni rasmiylashtirish, depozit

hamda ssuda (kredit) hisobvaraqlarini masofadan ochish, xalqaro bank karta hisobvarag'idan to'lovlarni amalga oshirish, onlayn konversiya operatsiyalarini amalga oshirish va boshqa masofaviy bank xizmatlaridan keng foydalanmoqda.

O'z navbatida, korxonalar va tashkilotlar uchun bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish tizimlari orqali real vaqt rejimida bank hisobvaraqlaridagi mablag'larni tasarruf etish va to'lovlarni amalga oshirish, valyuta mablag'lari sotib olish (konvertatsiya) uchun buyurtmanomani elektron shaklda xizmat ko'rsatuvchi bankka yuborish, oylik ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlarni o'tkazish uchun elektron qaydnomani bankka uzatish va boshqa xizmatlardan foydalanish bo'yicha imkoniyatlar yaratildi.

MBPM har bir mijoz uchun bank-hamkorning mijozlarini tranzaksiyalari kliringi va avtorizatsiya qilishni qo'llab-quvvatlash va tashkil qilish bo'yicha alohida kompleks yechim taqdim qiladi. Xuddi shunday «HumoCard» – bank to'lov kartalariga asoslangan Humo to'lov tizimi O'zbekistonda va xorijda operatsiyalarni amalga oshirishga mo'ljallangan bo'lib, O'zbekiston to'lov tizimining tarkibiy qismi hisoblanadi.

To'lov tizimining operatori, to'lov tizimi ishtirokchilari va/yoki to'lov tashkilotlarining ushbu to'lov tizimi operatori tomonidan o'rnatilgan tartib-taomillar, infratuzilma va qoidalarni qo'llash orqali o'zaro hamkorligi yo'li bilan to'lovlarni amalga oshirishni ta'minlaydigan munosabatlar majmui to'lov tizimi hisoblanadi.

Humo – davlat xududida pul harakatini va xorijiy to‘lov tizimlari bilan o‘zaro munosabatlarni ta’minlaydigan hisob-kitoblar ishtirokchilari, to‘lov instrumentlari va vositalari, dasturiy-texnik vositalar, shuningdek, banklararo pul o‘tkazmalari tizimlari majmuidir.

Humo to‘lov tizimining Operatori xalqaro to‘lov tizimlari (Visa, MasterCard, UnionPay International) bilan o‘zaro munosabatlarni o‘rnatish bo‘yicha ishlarni olib bormoqda. Natijada Humo bank kartalari bilan xorijda chet el valyutasida operatsiyalarni o‘tkazish va yuqorida keltirilgan tizimlarning xorijiy banklarning kartalari orqali O‘zbekistonda operatsiyalarni amalga oshirish imkoniyati yaratiladi. Banklarning «HumoCard» to‘lov tizimiga a‘zo bo‘lishi ixtiyoriydir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. <https://lex.uz/docs/-6385885>
2. "O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami", 2019 yil 11 noyabr, 45-son, 843-modda
3. <https://cbu.uz/uz/payment-systems/humo/>